

Kotikielen Seuran esimiehen, apulaisprofessori

Aimo Turusen puhe seuran vuosikokouksessa 14. 3. 1966

Maaliskuun 14:s on suomen kielen yliopisto-opetuksen ja suomen kielen tutkimuksen merkkipäivä. Maaliskuun 14:ntenä 1851, päivälleen 115 vuotta sitten, antoi yliopiston kansleri, perintöruhtinas ja tuleva hallitsija Aleksanteri II yliopiston konsistorin ja muun virakunnan läsnäollessa suomen ja muinaispuhjoismaisten kielten dosentille Matias Aleksanteri Castrénille vahvistuskirjan suomen kielen professorinvirkaan. Vahvistuskirja oli ns. konstitutoriaali, määräys, joka poikkesi virkavaltakirjasta siinä, että se voitiin milloin tahansa peruuttaa ja virka siten lakkauttaa. Suomen kielen professorinvirka poikkesi alkuaikoinaan muista professorinviroista myös taloudellisilta eduiltaan: palkka oli puolet muiden professorinvirkojen palkasta. Suomen kieltä ja kirjallisuutta ei myöskään tuossa vaiheessa vielä hyväksytty pakollisena aineena filosofian kandidaatin tutkintoon; arvostanan sai suorittaa vain ylimääräisenä.

Rajoituksista huolimatta suomen kielen professorinviran perustaminen käsitettiin alusta alkaen merkittäväksi kansalliseksi ja isänmaalliseksi tapahtumaksi. Toimenpiteen kantavuudesta oli myös viran ensimmäinen haltija täysin selvillä. Virkaanastujaisesityksessään, jonka hän piti huhtikuun 26:ntena samana keväänä, hän mm. sanoi: »Jotta ponnistuksemme isänmaan kulttuurin hyväksi menestyisivät, meidän on välttämättömästi ylläpidettävä, viljeltävä ja kehitettävä hoivaamatonta kielämme, sillä jos sen menetämme, niin olemme itsekin auttamattomasti hukassa. Kielen

mukana ei seiso ja kaadu vain kansallinen kulttuurimme, vaan myös koko olemassaolomme kansana.» Sanoissa on isänmaallisen juhlapuheen vakuuttavaa kaikua, ja erityisen merkityksellisiä ne ovat sen vuoksi, että ne on sanottu v. 1851, jolloin suomen kielellä ei ollut vielä virallista asemaa, ei ollut suomenkielisiä kouluja eikä suomenkielistä kulttuurielämää. Matias Aleksanteri Castrénin sanoista kuvastui optimismia, ja se oli oikein ajateltua ja ennakolta toteutuvaksi nähtyä. Sen osoittamiseksi vain eräitä ajoituksia: August Ahlqvistin saadessa Elias Lönnrotin jälkeen nimityksen yliopiston suomen kielen professorinvirkaan v. 1833 virka julistettiin samanarvoiseksi muiden professorinvirkojen kanssa, ja viimeinenkin viran asemaa alentava rajoitus, suomen kielen kelpaamattomuus pakolliseksi tutkintoaineeksi, poistettiin v. 1883.

Tilanne oli 1880-luvulla toinen kuin kolmea vuosikymmentä aikaisemmin. Yhden professorin hoidettavaksi oppituolin ala oli kehittynyt laajaksi: se käsitti koko urallaisen kiellikunnan, ja huomio oli kiintynyt kielen tutkimuksen ohella myös etnologiaan, mytologiaan, kansanrunouteen, kirjallisuuteen ja fonetiikkaan. Jo Lönnrot uhrasi paljon aikaa mm. sanaston tietoiseen kehittämiseen, ja kielenkäytön kysymykset ovat myös hänen jälkeensä saaneet jatkuvaa huomiota osakseen. Tarpeet, joita varten suomen kielen tutkimusta harjoitettiin ja yliopisto-opetusta annettiin, olivat muutamassa vuosikymmenessä tulleet yhä selvemmin havaittaviksi. Suomen

kieli oli saanut virallisen aseman, ja siksi sen käytön edellytyksiä oli tarmokkaasti vahvistettava. Suomenkielinen koulutoimi oli syntynyt, ja oppilaitoksiin oli saatava asiantuntevia opettajia, jotka vuorostaan pystyivät ohjaamaan nuorta polvea uudistuvan yhteiskunnan palvelukseen. Suomenkielinen kirjallisuus oli saavuttanut voittoja. Suomenkielisestä kulttuurista puhuminen ei ollut enää vain tulevaisuuden uskon julistamista, vaan realiteetteihin pohjautuvaa alkusaavutusten toteamista ja uuden suunnittelua.

V. 1883, yliopiston suomen kielen opetuksen täysi-ikäisyyteen pääsemisen aikana, tänään 90 vuotta täyttävä Kotikielen Seura toimi jo seitsemättä työ kautaan. Se oli syntynyt miltei spontaanisti maaliskuun alkupuolella 1876 sen merkkipäivän aikoihin, joksi suomen kielen professorin virkamääräyksen saaminen todettiin ja josta siten aivan kuin luonnostaan tuli seuran vuosikokouspäivä.

Seura perustettiin alun alkaen vapaamuotoiseksi yhdistykseksi. Erittäin väljä oli ensimmäisten sääntöjen maininta: jäseneksi pääsemään on oikeutettu jokainen suomen kielen tuntemista ja tutkimista harrastava suomalainen mies; naisten unohtaminen on ymmärrettävä ajan olojen perusteella. Yliopistoon seura liittyi siten, että sen esimiehenä on ollut joku yliopiston suomen kielen opettaja ja seuran nimi on mainittu ylioppilasyhdistysten luettelossa. V. 1927 sääntöjä tarkistettiin: seuran tehtävänä on pitää vireillä suomen tutkimisen harrastusta yliopistonuorisossa; se hyväksyy jäsenekseen jäsenmaksunsa suorittaneet nykyiset ja entiset ylioppilaat, ja sen esimiehen tulee olla joku yliopiston opettajista.

Tällä pohjalla seura on toiminut. Siitä ei sen iästä huolimatta ole kehittynyt sellaista tieteellistä seuraa, joka voisi esittää erinimisiä laajoja julkaisusarjoja, tarjota tutkijain käytettäväksi valtaisia aineskokoelmia tai arkistoja, esitellä tutkimuslaitoksia ja jakaa huomionarvoisia

apurahoja. Nämä tehtävät ovat työkentällämme kuuluneet 45 vuotta vanhemmalle Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle ja useille siitä vuosikymmenien kuluessa itsenäisiksi laitoksiksi irtaantuneille instituutioille. Seuramme ei myöskään ole voinut täyttää vuosikymmenien takaisilta ajoilta periytynyttä tehtävänsä nykyajan vaatimuksiin soveltuvana ylioppilasyhdistyksenä. Se tehtävä on nykyään Siulalla, tiedekuntajärjestöllä, joka ajaa suomen kielen opettelijain etuja, osallistuu ylioppilaskunnan vaaleihin jne.

Kotikielen Seura toimii alkuaikojensa tavoitteille uskollisena suomen kielen tutkimuksen ja suomalaisen kielenviljelyn vaalijana. Se pyrkii herättämään ja ylläpitämään harrastusta kieltämme kohtaan, seuraamaan tarkoin sen kehitystä ja esittämään tehtäviä ja aloitteita yhteisesti toteutettaviksi. Jo seuran toiminnan alkuaikoina hahmoteltiin niin laajasuuntaisia ohjelmia, että niiden päätökseen saattamisessa ovat jo miespolvet uurastaneet ja monet hankkeet yhä odottavat toteuttamistaan. Mm. suomen murteiden sanavarojen keruu ja nimistöemme tallentaminen kuuluvat niihin. Seura itse on voinut olla työssä vain vähäisessä määrin mukana, mutta sen piirissä on kiipeästi tunnettu tällaisten tehtävien täyttämisen tarpeellisuus ja osattu myös iloita niistä saavutuksista, joihin on päästy.

Viime vuosikymmeneen saakka Kotikielen Seuralle on ollut varsin huomattava merkitys kielen tietoisessa ohjaamisessa ja vaalinnassa. Monet uudistukset ovat saaneet alkunsa juuri seuran piiristä, ja yhä vielä kokouksesitelmät ja -keskustelut ovat näyttäneet kielemme kehityksen suuntaa. Vaatimukset ovat kuitenkin aikojen kuluessa kasvaneet. Se mikä ennen voitiin tehdä ja oli pakosta tehtävä vapaachtoisena harrastuksena, on tullut kiinteämuotoiseksi työksi, jolla on omat elimensä ja päätoimiset suorittajansa. Suomen Akatemian kielilautakunta pohtii kielenkäytön periaatteelli-

sia kysymyksiä ja pyrkii niissä ratkaisuihin, kielitoimisto ohjaa ja neuvoo kielenkäyttäjiä. Kielen ohjaus voi kuitenkin tapahtua menestyksellisesti ainoastaan siten, että kysymyksistä vapaasti keskustellaan ja että ratkaisuihin otetaan huomioon kaikki tärkeät näkökohdat. Kotikielen Seuran kokouksilla luonnostaan tarjoutuvina keskustelutilaisuuksina on siten edelleenkin merkityksensä, varsinkin kun juuri tutkijat ja asiantuntijat niissä esittävät käsityksiään. Ratkaisujen lopullinen valmistaminen myös kielenkäytön kysymyksissä on usein sekin vaivalloista tutkimustyötä, joka vaatii huolellista aineiden kokoamista, muokkausta ja ryhmittelyä ja sitä tietä kestäville perusteille rakentuvaa päätöksentekoa, mutta kaikessa tässäkin vapaa mielipiteiden vaihto edistää tavoitteisiin pääsemistä.

Oikeakielisyy- ja kielenhuoltokysymykset ovat myös laajentumassa yli kansallisten rajojen. Suomen Akatemian kielilautakunta on jo yli kymmenen vuotta ollut kiinteässä yhteistyössä pohjoismaiden kielilautakuntien kanssa. Useiden kansainvälisten toiminnanalojen sanastoja on yhdenmukaistettu, ja kun ohjaus eri tahoilla on samansuuntaista, kokemusten vaihto on ollut arvokasta. Kotikielen Seura on myös tästä

toiminnasta pyrkinyt pitämään jäsenistöään selvillä.

Vaikka seuran työssä kieleemme käytäntöön liittyviin kysymyksiin on kiinnitetty jatkuvaa huomiota, enimmässä kokousesitelmissä ja keskusteluissa on kuitenkin pohdittu tutkimusalojemme tieteellisiä ongelmia, ja kokoneiden tutkijain lisäksi myös nuori polvi on saanut esiintymismahdollisuuksia. Ilahduttavaa on, että seura näin on tunnettu kokoaivaksi yhdysiteeksi alamme työntekijöiden keskuudessa.

Tutkimuksen edistämisessä on seuran aikakauslehdellä Virittäjällä ollut tärkein ja keskeisin merkitys. Lehdellä on takanaan jo 69 täydellistä vuosikertaa, jotka sisältävät tutkielmia ja artikkeleja kaikilta seuramme intresseihin kuuluvilta työaloilta. Kirjoittajien luettelosta voidaan poimia miltei poikkeuksetta kaikkien niiden tutkijain nimet, jotka ovat suomen kielen ja sen lähiaineiden tutkimusta edistäneet. Virittäjä on vastakin seuramme keskeisen huolenpidon ja harastuksen kohde.

Kotikielen Seura siirtyy uudelle vuosikymmenelleen täysin tietoisena työnsä merkityksestä kieleemme tutkimuksen edistämisessä ja sen käytännönviljelyn kehittämisessä.